

Lunds universitet
Statsvetenskapliga institutionen

STV 003
HT 06
Handledare: Björn Badersten

Det moraliska i en ojämlik fördelning

En normativ studie av ansvarsfördelningen under Kyotoprotokollet

Anna Pettersson

Innehållsförteckning

Abstract

1. Inledning.....	4
1.1 Syfte.....	4
1.2 Teori.....	4
1.3 Metod.....	5
1.4 Material.....	5
2. Klimatkonventionen.....	6
2.1 Kyotoprotokollet.....	7
3. Peter Singer.....	9
3.1 Premisser.....	9
3.2 Plikt och välgörenhet.....	10
3.3 Negativa och positiva rättigheter.....	12
3.4 Analys.....	13
3.4.1 Premiss I: Lidande och död.....	14
3.4.2 Premiss II: Moralisk plikt.....	14
3.4.3 Avstånd.....	16
3.4.4 Skälig andel/fair share.....	16
4. David Gauthier.....	19
4:1 Rationella val.....	19
4:2 Preferenser.....	20
4:3 Externa ineffektiviteter.....	22
4:4 Minimaxeftergift.....	23
4:5 Rättvisa.....	23
4.6 Analys.....	25
4.6.1 Internationellt samarbete.....	26
4.6.2 Transfereringar.....	27
4.6.3 Flexibla mekanismer.....	28
5. Avslutande diskussion.....	29
Referenser.....	31

Abstract

This is a discussion about justice. Two theories concerning justice, and the means by which to accomplish it, are applied to The Kyoto Protocol, an international agreement, which goal is to lower the emissions of greenhouse gases into the atmosphere. The responsibility to do this is unequally divided between states.

I discuss the justice in this from two points of view. First a morally oriented one where the moral imperative and duty are key concepts. Here we find that it is just to have inequality because the able have a duty to aid the less abled, especially in a situation when the problem will affect all in the end.

A second approach relies little on morality in means but aims for it in the end. Morals are accomplished by an agreement made by rational agents seeking the fulfillment of their preferences, in this case to eliminate the external inefficiency of climate change. Inequality is just because in the end all will profit from the agreement.

Key words: Justice, Inequality, Duty and Morality, Morals by Agreement Kyoto protocol

Characters: 64274

1. Inledning

Den här uppsatsen kommer att behandla internationell rättvisa. Genom att applicera två teorier, som har olika utgångspunkter, på klimatkonventionens bindande överenskommelse, Kyotoprotokollet, avser jag diskutera rättvisan i dess ansvarsfördelning angående utsläpp av växthusgaser. Klimatkonventionens historia och utveckling mot ett bindande, internationellt kontrakt presenteras kortfattat och enbart i syfte att ge en bakgrund för den följande diskussionen. Teorierna ska användas som analysinstrument för det resonemang jag vill föra kring begreppet rättvisa, och det kan föras kring ett empiriskt exempel.

1.1 Syfte

Uppsatsen syftar till att föra resonemang kring internationell rättvisa, men har också den underliggande intentionen att undersöka huruvida Kyotoprotokollet är en rättvist formulerad överenskommelse. Resonemanget ska föras kring rättvisa, vilka begrepp med vilka man kan formulera den, hur den bör se ut förutsett att man har en viss förförståelse av vad rättvisa bör vara. I denna diskussion vill jag föra fram två olika bilder av rättvisa, applicerade på det empiriska exemplet, och se hur de formulerar rättvisan i det.

1.2 Teori

Den första teorin är den som presenteras i Peter Singers "Nöd överflöd, moral" som behandlar nödhjälp vid svältkatastrofer. Med en utilitaristisk utgångspunkt och centrala begrepp som plikt och välgörenhet diskuteras frågan om vilket ansvar den enskilde individen har för att lindra andras nöd. Jag kommer att använda teorin som ram för en analys av stater och deras ansvar för att minska utsläpp som leder till miljöförstöring, och resonera kring rättvisan i att vissa stater, de rika industrialiserade länderna, ska ta ett större ansvar för detta.

Hos David Gauthier startar vi med en annan utgångspunkt, som tar avstamp i Rawls kritik mot utilitarismen och en kontraktsteoretisk bild av rättvisa, och därmed moral, genom förhandling. Med "Moral genom förhandling" som ramverk avser jag diskutera huruvida Kyotoprotokollet kan betraktas som rättvist.

1.3 Metod

Detta kommer att ta formen av en givet-att analys, där mina antaganden grundar sig i teorierna ovan och jag resonerar kring rättvisan i fördelningen i Kyotoprotokollet. Givet att rättvisa är antingen den bild av det som Peter Singer eller David Gauthier presenterar, är protokollet till klimatkonventionen rättvist? Med dessa teorier som analysinstrument kommer jag att föra mitt resonemang om rättvisa.

1.4 Material

Jag har valt att utgå från den bild av klimatförändringar som presenterats av FN-organet IPCC eftersom det är detta protokollet grundats på. Den kritik som finns mot denna bild har inte uteslutits därför att jag har ignorerat den utan för att den inte är relevant för det resonemang jag avser föra. Parterna till den överenskommelse som ska diskuteras har skrivit på protokollet med den information jag presenterar i beaktande, och det är därifrån jag tar min utgångspunkt. Det är rättvisan i det existerande kontraktet jag vill resonera kring, och gör därför antagandet att situationen med klimatförändringar föreligger så som IPCC förklarar dem.

Övrigt material är valt med tanke på de teorier jag använder mig av och för att förklara de argument som för fram där ytterligare. Vad gäller internationell lag och systemet i stort använder jag mig av statsvetenskaplig såväl som övrig samhällsvetenskaplig litteratur.

2. Klimatkonventionen

Under 1980-talet började förändringar i det globala klimatet uppmärksammas. Forskare från statliga såväl som icke-statliga organisationer började göra världen medveten om att någonting höll på att hända, men man visste inte säkert vad det berodde på. FN-organet UNEP och WMO¹ skapade tillsammans IPCC, The Intergovernmental Panel on Climate Change. Denna organisations mål var att bedöma vad klimatförändringarna skulle innebära för världen i olika avseenden: ”(i) assess available scientific information on climate change, (ii) assess the environmental and socio-economic impacts of climate change, and (iii) formulate response strategies”². Den första rapporten kom 1990, året efter antogs UNFCCC³.

Det finns en viss mån av konsensus i det stora kollegiet av forskare på området men naturligtvis är det inte alla som menar att klimatförändringarna är orsakade av människan. De stater som skrivit på har alltså bestämt sig för att tro på de rapporter om klimatförändringar som IPCC presenterat, och att bidra till att göra någonting åt det. Klimatkonventionen har som mål att stabilisera koncentrationen av växthusgaser (GHG: s⁴) i atmosfären i syfte att förhindra skadlig antropogen⁵ inverkan på klimatsystemet.

[...] the earth's atmosphere warms the surface by letting through high-energy solar radiation but trapping part of the longer-wave heat radiation coming back from the surface. This is caused by a number of 'greenhouse gases', notably carbon dioxide and water vapour⁶.

1992 hölls 'The Earth Summit' i Rio de Janeiro. Där skrev 166 stater på UNFCCC som skapar ett ramverk för hur parterna till konventionen tillsammans ska minska utsläppen av växthusgaser för att på så sätt förhindra skadlig inverkan på det globala klimatet. Detta ramverk innebar dock inga gemensamma, bindande mål för hur minskningen skulle ske och till följd av detta var det heller ingen som implementerade några verkliga förändringar i mängden utsläpp⁷.

¹ The United Nations Environment Programme ((UNEP) och World Meteorological Organization (WMO)

² IPCC Second Assessment Climate Change 1995. A report of the Intergovernmental Panel on Climate Change

³ The United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC) heter Klimatkonventionen på svenska.

⁴ Green House Gas. Kyoto Protocol GHG:s: Carbon dioxide, Methane, Nitrous oxide, Chlorofluorocarbons, Perfluorocarbon, Sulfur hexafluoride. Källa: Houghton *et.al* 1996. Climate Change 1995: The science of Climate Change. Cambridge university press

⁵ skapade av människan, brukar räknas efter 1850 i mätningar av inlandsis och liknande.

⁶ Grubb, Michael, *The Kyoto Protocol. A guide and Assessment*, Royal Institute of International Affairs, London 1999

⁷ Amstutz, Mark, *International Ethics: concepts, theories, and cases in global politics*, Rowman and Littlefield 1999, s. 172ff

2.1 Kyotoprotokollet

Efter att IPCC presenterat ytterligare en rapport som tydligt visar att klimatförändringarna är en realitet måste man samlas för att förhandla sig fram till gemensamma mål för utsläppsminskningar. Detta skedde 1997 i Kyoto. Resultatet av konferensen är Kyotoprotokollet, en internationellt och juridiskt bindande överenskommelse att minska utsläppen av växthusgaser: ”The Kyoto Protocol, an international and legally binding agreement to reduce greenhouse gases emissions world wide, entered into force on 16 February 2005”⁸. Staterna är indelade i grupper. De så kallade industristaterna, medlemmar av OECD, samt de så kallade EIT-länderna⁹, ingår in vad som kallas Annex I. Dessa har förbundit sig att minska sina utsläpp av växthusgaser med i genomsnitt 5 % under 1990 års nivå före 2012. Annex II innefattar medlemmar i Annex I utom EIT. De har även andra åtaganden:

They are required to provide financial resources to enable developing countries to undertake emissions reduction activities under the Convention and to help them adapt to adverse effect to climate change. In addition, they have to ‘take all practicable steps’ to promote the development and transfer of environmentally friendly technologies to EIT parties and developing countries. Funding provided by Annex II parties is channeled mostly through the Convention’s financial mechanism¹⁰

Övriga stater kallas för Non-Annex I och inkluderar utvecklingsländer, så kallade LDC¹¹. Vissa av dessa erkänns av konventionen som särskilt känsliga för klimatförändringar, till exempel länder med lågt liggande kustområden, AOSIS¹², eller länder som är känsliga för torka och riskerar att förvandlas till öknar.

Kyotoprotokollet innehåller tre mekanismer som ska mildra effekten av kostnaderna för minskningarna genom att tillåta flexibilitet i implementeringen av dem¹³. Genom så kallade ”emissions trading”, (att kunna köpa och sälja utsläppsrätter länder emellan), eller ”clean development mechanism” (att länder som investerar i LCD- länder kan få ytterligare utsläppsrättigheter), samt ”joint implementation”, (att annex I länder som investerar i utsläppsmotverkande verksamhet exempelvis regnskogsplantering) skapas möjligheter att kunna minska Annex I och II ländernas värdeförluster¹⁴.

Protokollets mål enligt klimatkonventionen är som sagt att minska utsläppen av växthusgaser över hela världen, men det ska ske på ett kostnadseffektivt sätt. Det är en fråga som angår alla människor överallt. Ändå är ansvaret för att målet ska uppnås inte jämnt fördelat. Vissa länder ska ta större ansvar för ett problem

⁸ <http://unfccc.int/2860.php>, 2006-12-06

⁹ OECD: Organisation for Economic Co-operation and Development och EIT: Economies in Transition: Ryska Federationen, Baltiska stater, Central-och Östeuropeiska stater) Källa: ibid

¹⁰ ibid: Parties & Observers

¹¹ Least Developed Countries

¹² Alliance Of Small Island States

¹³ <http://unfccc.int/2860.php>, om protokollet och dess mål

¹⁴ http://unfccc.int/kyoto_protocol/background/items/2879.php 2006-12-06 se protokollet för ytterligare information kring mekanismerna

som gäller alla. Vissa stater, till exempel Kina och Indien, hävdar att eftersom de industrialiserade länderna bidragit till den största delen av utsläppen ska de också ta en större del av ansvaret. I det följande ska jag diskutera de här frågorna i ett rättviseperspektiv.

3. Peter Singer

I november 1971 skrev Peter Singer artikeln ”Nöd, överflöd, moral”¹⁵. Den behandlar en av dåtidens stora svältkatastrofer i Östpakistan. Jag ska använda den och de begrepp den innehåller som analysinstrument för ett av nutidens stora problem, klimatförändringarna, men med fokus på rättvisa. Peter Singer resonerar i artikeln kring hur problemen med fördelning ska betraktas i ljus av utilitarismen men den diskuterar också ämnet i förhållande till pliktetiska normer.

3.1 Premisser

Peter Singer gör inga anspråk på att vara moraliskt neutral. Istället för han en argumentation som bygger på premisser, där var och en som går med på dessa också följer med till slutsatserna. De två första premisserna som ställs upp lyder:

Jag börjar med antagandet att lidande och död till följd av brist på mat, tak över huvudet och medicinsk vård är av ondo. [...] om det står i vår makt att förhindra någonting ont från att hända, utan att därigenom offra någonting av jämförbar moralisk vikt, bör vi moraliskt sett göra det¹⁶.

Det senare påståendet om jämförbar moralisk vikt innebär i korthet att så länge vår hjälpinsats inte innebär, eller skapar, lika stort lidande för oss som det hos den vi ska hjälpa, så bör vi bistå den nödlidande med erforderliga insatser: Detta påstående kan härledas till de utilitaristiska tankarna om rättvisa genom fördelning, där de värden som finns, eller den nytta som finns att distribuera, bör delas ut på ett sätt som ger största möjliga åt samhället. I följande exempel demonstreras ett sätt att tänka i dessa termer som skiljer värden åt från mindre relevanta frågor:

Om jag går förbi en grund damm och ser ett barn som håller på att drunkna, så bör jag vada ut och dra upp barnet. Detta skulle betyda att mina kläder blev våta och leriga, men eftersom barnets död förmodligen skulle vara någonting mycket dåligt, det vill säga av ondo, saknar detta betydelse¹⁷.

Ett barns död innebär en betydligt större värdeförlust för samhället än våta kläder. Alltså är det enda moraliska handlingsalternativet att hjälpa barnet trots konsekvenserna för ekiperingen. Den innebär inte en motsvarande förlust av moraliskt värde. I det följande fastställs genom ytterligare ett exempel att geografi inte bör utgöra några skäl för diskriminering:

¹⁵ Singer, Peter, ”Famine, Affluence, and Morality”, i Ahlenius, Henrik, *Vad är moraliskt rätt? Texter i normativ etik i urval av Henrik Ahlenius*, Thales, Stockholm 2004

¹⁶ *ibid.*, s. 150

¹⁷ *ibid.*, s.151

Den just angivna principens okontroversiella utseende är bedrägligt. Om den följdes, till och med i dess kvalificerade form, skulle våra liv, vårt samhälle och vår värld i grunden förändras. Ty principen tar för det första ingen hänsyn till närhet eller avstånd. Den gör ingen moralisk skillnad mellan om den person jag kan hjälpa är en grannes barn tio meter från mig eller en invånare i Östpakistan vars namn jag aldrig kommer att få veta¹⁸.

Om principen åtföljs i handling bör varje människa vid varje typ av katastrof ge så mycket av sin egen samlade möjlighet för nytta (i praktiken i detta fall pengar) till dem som behöver den mest. Om ett barn håller på att drunkna är det en självklarhet att hjälpa, om människor svälter är det då lika självklart att ge pengar. Om man håller med om ovan nämnda premisser kan man inte hävda att det är viktigare att fördela nytta till enbart den närmsta omgivningen. Inte heller kan man låta bli att hjälpa för att andra också är i en situation där de kan göra det. För att illustrera återgår Singer till exemplet med barnet i dammen:

Skulle jag anse mig mindre förpliktad att dra upp det drunknande barnet ur dammen om jag ser andra människor omkring mig som inte är längre bort från barnet än jag själv, och som också har sett barnet men inte gör någonting? Man behöver bara ställa denna fråga för att inse det absurda i att antal gör förpliktelsen mindre¹⁹.

Här impliceras också en skillnad mellan vilja att hjälpa och plikten att göra det. Att se ett barn i en livshotande situation inte bara uppmanar att hjälpa, det *förpliktigar*²⁰. Att det finns flera som kan hjälpa minskar inte den egna förpliktelsen.

3.2 Plikt och välgörenhet

En distinkt skillnad dras hos Singer mellan just förpliktelsen att hjälpa och välgörenhet. Detta är ett deontologiskt laddat ställningstagande: om det är vår plikt att hjälpa innebär det att det är fel att inte göra det. Pliktetiken kombineras med utilitarismen i tanken att det inte bara är för att skapa största möjliga nytta för alla som vi ska hjälpa nödlidande, utan till viss del också på grund av det moraliska pliktimperativet. Detta märks också i premisserna, som ställs upp baserade på idén att lidande och död är av ondo i sig själva, inte bara för att de minskar den sammanlagda nyttan i världen.

Människor kan inta alla möjliga excentriska ståndpunkter, och från vissa av dem skulle det kanske inte följa att död på grund av svält är ont i sig själv²¹.

¹⁸ *ibid.*

¹⁹ *ibid.* s.152

²⁰ min kursivering

²¹ Singer, s. 150

Singer gör antagandet att svält och död är ont i sig självt så jag gör antagandet att han tar vissa pliktetiska hänsyn i sin annars utilitaristiskt präglade teori. Premiserna som ställts upp leder till slutsatsen att det är vår moraliska plikt att förhindra lidande om vi kan, alltså är det vår plikt, inte ett välvilligt alternativ, att arbeta för att skapa nytta för dem som behöver den.

Eftersom skänkandet av pengar ses som en välgörenhetsgärning, anses det inte vara något fel med att inte ge. En välgörare kan prisas men den som inte utövar välgörenhet fördöms inte²².

Skillnaden mellan att ge för att man vill känna att man gjort något snällt eller att dela med sig av sitt överflöd för att det är moraliskt rätt är stor. Att använda sitt överflöd till saker som inte är nödvändiga, tar nödvändiga saker från människor som behöver dem. Organisationer som samlar in pengar som ska användas till hjälp för nödställda kallas välgörenhetsorganisationer, galor som hålls i samma syfte kallas välgörenhetsgalor, i reklam för ovanstående ber man allmänheten hjälpa av välvillighet. När så sker följs det alltid av översvallande tack, från organisationerna såväl som från representanter för de svältande barnen själva.

Vi skulle inte offra någonting betydelsefullt om vi fortsätter att bära våra gamla kläder och skänka pengarna till lindring av hungersnöd. Genom att göra så skulle vi förhindra en annan person från att svälta. Att göra så är varken välgörande eller generöst. Inte heller är det vad filosofer och teologer har kallat för ”överloppsgärning”- en handling som det skulle vara gott att utföra, men inte fel att inte utföra. Tvärtom, vi bör skänka pengar, och det skulle vara fel att inte göra det²³.

Detta är av stor vikt för synen på u-hjälp och kommer att vara av vikt också för mitt senare resonemang. Om det är en plikt att hjälpa, och ett moraliskt fel att inte göra det, måste vi se annorlunda på hjälpen till utvecklingsländerna och vårt gemensamma ansvar för allt som händer i världen. Det skulle innebära en tydlig förändring av den livsstil som nu idkas i stora delar av västvärlden (Annex I länderna) och relativt stora ingripanden i fördelningen av gott. Peter Singer har en förklaring till varför det synsätt vi har idag fortsätter att vara det dominerande.

Från ett visst samhälles synpunkt är det väsentligt att förhindra överträdelser av normer som förbjuder mord, stöld och så vidare. Det är emellertid ganska oviktigt att hjälpa människor utanför ens eget samhälle. Även om detta är en förklaring till vår vanliga gränsdragning mellan plikt och överloppsgärning, är det dock inget rättfärdigande av den²⁴.

I andra typer av samhällen kan man se annorlunda på valet att ge. Exempelvis Koranen ger exempel på hur man bör bemöta sin nästa: ”Och de frågar dig vad de bör ge åt andra. Säg: Det som överstiger vars och ens behov”²⁵. Att ge är här inte en akt av vänlighet utan endast ett sätt att fördela de värden som finns. Det bör

²² *ibid.* s 154

²³ *ibid.*

²⁴ *ibid.* s 155

²⁵ Lindensjö, Bo, *Perspektiv på rättvisa*, Daidalos, Göteborg 2004, s. 43

varje individ göra av plikt, därför att det är rätt. Också den kristna världen erbjuder alternativ:

De ting som vissa människor har i överflöd skall därför enligt naturrätten rätteligen tjäna de fattigas uppehälle. Därför säger Ambrosius (citerad i *Decretum Gratiani*, distinktion 47): ”det är de fattigas bröd du håller inne med. Det är de naknas kläder du låser in. Det är avgiften för de utblottades friköpande och räddning du gräver ner i jorden”²⁶.

Den syn på naturrätt och rättvisa som presenteras ovan har inte överlevt århundradena oförändrad. Det finns många sätt att se på frågan men den kanske starkaste synen är den, där välgörenhet genom donationer till NGO²⁷: s eller där statliga medel används för lindring av hungersnöd är de föredragna medierna.

Peoples and societies that do not transfer resources to those in need are not morally blameworthy, because such 'supererogatory' acts are not morally obligatory and are expected only of saints and other moral exemplars, not of average human beings²⁸.

3.3 Negativa och positiva rättigheter

Måhända är det när politisk teori lade den absoluta tonvikten på negativa rättigheter som klyftan mellan plikt och välgörenhet uppstod. Negativa rättigheter är till exempel rätten till självbestämmande, rätten till egendom och rätten eller friheten till icke-inblandning²⁹ Rätten till icke-inblandning innebär visserligen inte explicit att det inte är en plikt att ge, men den lägger emphasis på att varje människa har rätt till eget ägande, bytande och säljande och överskuggar i det moderna samhället andra rättigheter. Marknaden får här ett egenvärde, den betraktas som ett moraliskt gott oavsett vilka konsekvenser dess mekanismer får för människor. Robert Nozick är en av förespråkarna för detta: ”

Enligt Nozick har egendomsrätten, liksom rätten att köpa och sälja, en så stark moralisk grund att i stort sett alla andra moraliska principer måste vika undan³⁰.

Detta innebär att egendomsrätten och rätten till icke- inblandning har företräde även framför plikten att ge. Alltså är rätten att behålla det vi äger starkare än pliktimperativets anmodan att handla utifrån det som är gott i sig själv. Andra håller inte med om denna moraliska status som tillskrivs marknadskrafterna³¹. Amartya Sen hävdar att svältkatastrofer kunnat undvikas om tillgångarna fördelats efter

²⁶ Singer s. 157

²⁷ Non-Governmental Organization

²⁸ Amstutz, s. 183

²⁹ Badersten, Björn, *Normativ metod. Att studera det önskvärda*, Studentlitteratur, Lund 2006, s.113

³⁰ Hansson, Sven-Ove och Hermansson, Jörgen (introduktioner), *Idéer om rättvisa. Volym 1 i Tidens idéserie*, Norstedts Akademiska Förlag, Stockholm 2005, s.88

³¹ här läses marknadskrafterna som de mekanismer som styr 'marknaden' som abstrakt fenomen där köpande, bytande av varor och tjänster är framträdande i ekonomin

andra principer än marknadens. Han har genomfört empiriska studier som visar att vid ett flertal hungerkatastrofer har det inte rått någon brist på mat. Däremot har de människor som bara äger sin egen arbetskraft förlorat möjligheten att sälja den och därför inte haft pengar att köpa den mat som funnits³². Sen ställer frågan:

[...] om följderna blir svält och hungersnöd, kan då besittningarnas fördelning vara moraliskt trots sina förfärliga konsekvenser?³³

Han menar att marknadskrafterna och de till dem kopplade rättigheterna bör sättas ur spel vid svältkatastrofer. De positiva rättigheterna måste tillskrivas lika stor relevans som de negativa så att människors rätt att äga inte betraktas som viktigare än andra människors rätt att leva.

Om rätten till ägande får större betydelse än rätten till överlevnad faller det sig naturligt att anse att det är en handling av verklig godhet och välvilja att självmant ge upp detta ägande till förmån för en person utan denna egendom. Däremot om det betraktas som en plikt, en handling som är det enda moraliskt rätta att göra, blir situationen annorlunda.

3.4 Analys

Vid det här laget förefaller det säkert oklart vad detta har med Klimatkonventionen att göra. Jag ämnar påvisa att det i allra högsta grad kan ha med det att göra. Att ge pengar till katastrofhjälp utan att betrakta det som välgörenhet är att se det som sitt ansvar. Att acceptera ansvar för någonting är också att förbinda sig att göra någonting åt det. Att skriva på klimatkonventionen är att åta sig att ta del av ansvaret för att stabilisera och förhoppningsvis minska klimatförändringarna. Så de länder som skrivit på medger ansvaret. De godkänner också en fördelning som inte är jämlik i bemärkelse att alla ska göra lika mycket. Är det rättvist?

Som vi har sett åtar sig Annex I länderna att göra mer än LDC länderna. Annex II åtar sig ännu mer. De rika länderna i norra hemisfären, de som är tekniskt mer utvecklade, ska betala mer för ett problem som angår alla. Jag ska resonera kring rättvisan i det utifrån ramen för Peter Singers artikel och med den som analysinstrument överväga om det är en fördelning som kan kallas rättvis. Detta kommer att ta formen av en antag-att analys med utgångspunkten i teorier om rättvisa. Jag kommer att göra en rad antaganden, ställa upp samma premisser i kontexten av klimatkonventionens ansvarsfördelning som Singer gör ifråga om katastrofhjälp.

3.4.1 Premiss I: Lidande och död

³² ibid. s. 120

³³ ibid.

Mitt första antagande är att klimatförändringar bevisligen leder till lidande och död. Förändringar i klimatet kan leda till att lågt liggande länder översvämmas, områden med lite nederbörd kan, om det blir ännu varmare, förvandlas till öknar. Detta leder i sin tur till att människor förlorar sitt levebröd på grund av uteblivna skördar och förlorar tak över huvudet på grund av översvämningar. Klimatförändringar kommer att leda till större antal både svält-och naturkatastrofer, som orsakar människors död både direkt och indirekt:

Climate- and weather- related risks faced by life/health insurers include injuries or death resulting from extreme weather episodes, water-or vector-borne diseases³⁴.

Det finns skäl att tro att sjukdomar till stor del kommer att drabba både dessa uttorkade och översvämmade områden. Malaria och tyfus är två epidemiska sjukdomar som lättare får fäste i översvämmade områden. Kolera sprids lättare i flyktingläger där människor lever tätt inpå varandra, när hygien och vattentillförsel blir stora problem³⁵. De stater som skrivit på klimatkonventionen har accepterat IPCC: s definition av problemet och kan därför betraktas som ense om detta. Om de förbinder sig att minska utsläppen medger de också att sistnämnda orsakar skador som bör stävjas.

På detta antagande följer motsvarigheten till Singers premisser: Lidande och död till följd av klimatförändringar är av ondo. Både människor och djur kommer att utstå mycket på grund av höjda temperaturer, ökad frekvens av naturkatastrofer och sjukdomsspridning. På lång sikt kan det döda hela planeten. Få människor skulle säga emot premissen att död som inte sker av naturliga åldersrelaterade orsaker är fel. Detta gäller både enskilda individer, djur eller ett ekosystem. Om det går att förhindra att så sker, så bör den som kan göra det agera.

3.4.2 Premiss II: moralisk plikt

Där kommer Singers andra premisser in: om det står i vår makt att förhindra att klimatförändringarna ökar, vilket kommer att leda till katastrofer för mänskligheten och hela planeten, utan att förlora någonting moraliskt likvärdigt, så bör vi ur moralisk synvinkel göra det. Om inget lika ont som det vi vill förhindra kan inträffa till följd av vårt agerande, bör vi göra vad vi kan för att förhindra detta onda. Vilka likvärdiga moraliska förluster skulle vi kunna göra? Ett exempel är kärnkraft. Om vi för att minska koldioxidutsläppen går över till större delar kärnkraft skulle vi riskera människors liv. Även om kärnkraft påstås vara säker finns det exempel på tillfällen när den inte varit det³⁶.

Att riskera människors liv på ett annat sätt än det som vi vill förhindra är en möjlig moraliskt likvärdig förlust. Ytterligare en invändning är att kärnkraft nyttjar uran, som är ett icke-förnyelsebart bränsle. Det finns andra alternativ, till ex-

³⁴ <http://www.ipcc.ch/about/faq.htm> 2006-12-20, 14.45

³⁵ <http://www.who.int/en/>, 2006-12-20, 15.59

³⁶ Ett exempel på detta är olyckan i Tjernobyl 1986. För mer information om detta gå till <http://www.ssi.se/>, Statens strålskyddsinstitutets hemsida

empel vindkraft, där det blir svårt att argumentera att vi gör moraliska förluster som är likvärdiga med lidande och död³⁷. Slutsatsen blir då att det inte finns några förluster kopplade till minskningen av utsläpp som är moraliskt jämförbara med konsekvenserna av utsläppen själva.

³⁷ den enda förlust som kan sägas komma i samband med vindkraft är estetiska förluster i landskapet eller i stillhet, då turbinerna bidrar med en del audiella effekter till detta.

3.4.3 **Premiss III: avstånd**

Ett tredje antagande i Singers artikel gäller avstånd. Principen som fastslagits ovan, det vill säga att det är vår moraliska plikt att förhindra lidande, fäster inget avseende till tid eller rum. Plikten att hjälpa nödlidande kan inte betraktas som mindre om den som lider nöd befinner sig på ett kort eller långt avstånd. Att det skulle vara fysiskt lättare att hjälpa ett barn som håller på att drunkna i en damm i närheten än att ge pengar till bistånd är, i dagens samhälle med Internet- betalning, möjligheter att ge via telefonen och så vidare, inget argument. Lika lite är det ett hållbart argument att vi gör vad vi ska, eller vår del, i den del av världen som vi kallar vårt land. Det finns inga gränser vad gäller klimatförändringar. De påverkar hela jorden oavsett var de kommer ifrån, eftersom hela klimatsystemet är av en typ där varje del påverkar alla delar. Här är argumentet om avstånd ännu mindre befogat än hos Singer. Den utilitaristiska teorins huvudbegrepp, största möjliga nytta för så många individer som möjligt, nämner ingenting om plats eller prioritering.

Om vi går med på någon slags princip om opartiskhet, universaliserbarhet, jämlikhet eller vad det nu kan vara, kan vi inte diskriminera någon bara för att han befinner sig långt bort från oss (eller vi långt borta från honom)³⁸.

Behovsinriktad utilitarism menar att den som behöver mest ska tilldelas mest, inte ens den egoistiska teorin skulle kunna bortse från just det här problemet³⁹. Ingen vet när eller hur, eller för vem, effekten av klimatförändringarna kommer att skapa riktigt stora katastrofer. Detta innebär i sin tur att vi inte kan se bara till vår del av världen för att avhjälpa problemet, även om det inte kommer att drabba oss först. Människor kommer att lida, och dö, om inte de som kan förändra situationen gör det.

3.4.4 **Skälig andel/fair share**

Hur mycket ska då var och en bidra med? Kyotoprotokollet är ett förslag, som vi har sett i det ovanstående. De som har störst ekonomiska tillgångar och är mest tekniskt utvecklade, Annex I och Annex II länderna, ska sänka sina utsläppsnivåer mest⁴⁰. Detta är samtidigt de länder som har varit industrialiserade längst och därför historiskt släppt ut mest GHG: s. Peter Singer hävdar i en artikel som behandlar klimatförändringar att det är de rika som orsakat problemet:

³⁸ Singer, s. 151

³⁹ Badersten, s. 115 angående egoismen och andra utilitaristiska inriktningar

⁴⁰ med undantag av USA, som är medlemmar i Klimatkonventionen, men har dragit tillbaka påskriften av Kyotoprotokollet, vilket innebär att de visserligen bidrar med statistik över sina utsläpp men inte avser genomföra målet där en sänkning till 5 % mindre utsläpp än 1990 års nivå ska genomföras före 2010

[...] it is the rich who are using most of the energy that leads to the emissions that cause climate change, while it is the poor who will bear most of the costs. [...] the dead will be those who lack the resources to adapt, to find alternative sources of food, and do not have access to health care⁴¹.

Så är fortfarande fallet. Man alltså betrakta det som fullt rättvist att de som orsakat problemet ska betala för det. Om man godtar detta, måste man då också hålla med om antagandet att länder som drabbas av svältkatastrofer själva ska ansvara för de kriser deras ekonomier genomgår? Om vi går tillbaka till Singer ännu en gång finner vi att det inte är fullt så enkelt. Då påminns vi nämligen om premissen där den som kan förhindra lidande är moraliskt förpliktigad att göra det. Vem har medlen, och vad är det som krävs? Peter Singer föreslår i sin text att om alla i samma omständigheter som han själv, det vill säga de som lever i industrialiserade länder, ger fem pund var skulle katastrofen kunna avvärjas.

Det finns inget skäl till att jag skulle ge mer än någon annan i samma omständigheter – därför är jag inte förpliktigad att ge mer än fem pund⁴².

Verkligheten är dock inte sådan. Det är inte trovärdigt att utgå ifrån att alla kommer att ge fem pund. Premissen måste alltså se ut så här:

[...] om alla i omständigheter som mina skulle ge fem pund, skulle jag inte ha någon förpliktelse att ge mer än fem pund⁴³.

Applicerat på vårt problem kan resonemanget se ut som följande: om alla i omständigheter som Annex I och II länderna minskar sina utsläppsnivåer till 5 % under 1990 års nivå, har jag (exempelvis Sverige) ingen förpliktelse att sänka med mer än 5 %. I en artikel skriven 2006 tar Singer upp svältproblemet⁴⁴ på nytt och diskuterar vad som är en "fair share", alltså en rättvis andel, för industriländerna att bidra med:

Let's return to the drowning child in the shallow pond. Imagine it is not 1 small child who has fallen in, but 50 children. We are among 50 adults, unrelated to the children, picnicking around the pond. We can easily wade into the pond and rescue the children, and the fact that we would find it cold and unpleasant sloshing around in the knee-deep muddy water is no justification for failing to do so. The 'fair share' theorists would say that if we rescue one child, all the children would be saved, and so none of us have an obligation to save more than one⁴⁵.

⁴¹ Singer, Peter, "Will the Polluters Pay for Climate Change?", Project Syndicate, August 2006, <http://www.project-syndicate.org> 2006-12-06

⁴² Singer, s. 152

⁴³ ibid.

⁴⁴ Som skiljer sig från svältkatastrofer i bemärkelsen att svält betraktas som ett ständigt tillstånd som kräver andra insatser än bistånd för att elimineras

⁴⁵ Singer, Peter, "What Should a Billionaire Give- and What Should You?", The New York Times Magazine, december 17 2006, finns på <http://www.nytimes.com/2006/magazine/17charity.t.html?ex=1167022800&en...> 2006-12-21, 15.46

Om vi bara gör den del som är vår ”fair share” och de andra väljer att låta bli att göra sin, kommer kanske hälften av barnen i dammen att drunkna. Betyder det att vi är utan skuld till deras död? Blir den moraliska plikten mindre för att någon annan inte gör *sin* plikt?

While the idea that no one need do more than his or her fair share is a powerful one, should it prevail if we know that others are not doing their fair share and that children will die preventable deaths unless we do more than our fair share? That would be taking fairness too far⁴⁶.

Kan det vara så att vi borde göra mer än vår rättmätiga del för att minska klimatförändringarna? Oavsett vem som orsakat problemet är det den med medel att avvärja en katastrof som har plikten att göra det. Då finns det fler än ett skäl till varför Annex I och II länderna bör ta det största ansvaret för att minska utsläppen. Den överenskommelse som föreligger med Kyotoprotokollet innebär att vi ska göra vår rättmätiga del av att minska utsläppen av GHG: s i atmosfären och bidra till utvecklingen av miljövänlig teknik i utvecklingsländerna.

Borde vi göra mer än det som sägs vara vår ”fair share” av arbetet för att minska utvecklingen av klimatförändringarna? Singer går steget längre än Kyoto-protokollet i den tidigare nämnda ”Will Polluters Pay for Climate Change?” och föreslår internationell lag som påminner om lokal i förhållande till miljöförstöring:

If a polluter harms others, those who are harmed normally have a legal remedy. For example, if a factory leaks toxic chemicals into a river that I use to irrigate my farm, killing my crops, I can sue the factory owner. If the rich nations pollute the atmosphere with carbon dioxide, causing my crops to fail because of changing rainfall patterns, or my fields are inundated by a rise in the sea level, should'n I also be able to sue?⁴⁷

Idéerna som framförs i Singers artikel om nödhjälp vid svältkatastrofer, som jag använt för denna applikation, framförs här som liknande medel att bekämpa miljöförstöring. Han hävdar själv att det som görs åt utsläppen, av dem som genomför största delen av dem, inte är tillräckligt. Den ojämlika fördelningen av ansvar och kostnader för dagens miljöproblem kan inte betraktas som orättvisa. Fördelningen tar hänsyn till ansvar, till plikt, och till distribution av medel på både ett utilitaristiskt och pliktetiskt plan.

Artikeln som är grunden för den här framställningen menar att man för att kunna kalla sina val moraliska, om man går med på hans premisser, måste göra mer för att förhindra svält än det som görs av stater idag. Om utilitarismen, eller ett pliktimperativ, är det man baserar sin moralitet på finns det åtskilligt att tänka på även angående klimatförändringar. Det ska vi återkomma till i slutdiskussionen.

⁴⁶ Singer, Peter, ”The Singer Solution to world poverty”, i The New York Times, 1999-09-05, finns på <http://people.brandeis.edu/~teuber/singermag.html> , 2006-12-21

⁴⁷ Singer, Peter, ”Will the Polluters Pay for Climate Change?”

4. David Gauthier

Rättvisa har inte samma konnotationer för alla. Beroende på vad man vill uppnå, eller vilken syn man har på människor, hur de bör bete sig och hur de faktiskt beter sig. Hur bör vi välja? Hur är det troligt att vi kommer att välja? Utifrån vilken synvinkel bör vi fatta det beslutet? En syn på detta har presenterats ovan. Den baserades på utilitarismens grundtankar om fördelning och på deontologiska idéer om plikt. Härnäst följer en teori som relaterar till, men inte heller tycker att någon av ovan nämnda räcker till för att beskriva hur människor kan förväntas göra de valen. Detta är en kontraktsteoretisk hållning, som har sin bas i ”rational choice”⁴⁸ Rational choice kan kortfattat beskrivas som ett ramverk där grunden är människors möjlighet och tendens att fatta beslut baserade på överväganden om vad som kommer att få det bästa utfallet:

När människor står inför en rad handlingsval, brukar de göra det som de tror leder till det bästa resultatet. Detta bedrägligt enkla påstående sammanfattar teorin om rational choice⁴⁹.

4.1 Rationella val

David Gauthier relaterar i sin artikel om rättvisa genom förhandling till Rawls och dennes teori⁵⁰. Teorin om rättvisa betraktas av Gauthier som en länk mellan begreppen moral, mål och preferenser, som sammanförda kan skapa ytterligare insikter om både rationella val och rättvisa. Diskussionen börjar med att definiera val och den rationalitet som kan vara kopplad till valet:

Att välja är att försöka förverkliga ett av flera alternativa tillstånd. Den rationalitet som valet eventuellt ger uttryck för uppfattas i termer av maximering. Ett numeriskt mått appliceras på de alternativa möjligheter som står till buds och valet mellan dem beskrivs som rationellt om och endast om det innebär ett försök att förverkliga det alternativ som har tilldelats det högsta värdet⁵¹.

Ett irrationellt beslut skulle innebära att försöka realisera ett alternativ som inte tilldelats det högsta värdet. Ett sådant beslut kan inte vara baserat på rationalitet

⁴⁸ den vanliga benämningen på det som i översättning kallas för teorin om rationella val

⁴⁹ Hagen, Roar, ”Rational choice”, i Andersen, Heine & Kaspersen, Lars Bo (red.), *Klassisk och modern samhällsteori*, Studentlitteratur, 1999, s. 234

⁵⁰ Gauthier, David, ”Bargaining our Way into Morality: a do-it-yourself primer”, *Philosophic Exchange*, vol.2, nr 5, 1979 i Ahlenius, Henrik, *Vad är moraliskt rätt? Texter i normativ etik i urval av Henrik Ahlenius*, Thales, Stockholm 2004, s. 87

⁵¹ *ibid.*

eftersom detta innebär just att fatta besluten på grundval av det alternativ som har det högsta värdet. Hur bestäms då detta värde enligt rationella principer?

Detta mått är kopplat till preferenser, de alternativa möjliga tillstånden rangordnas efter beslutsfattarens preferenser och det numeriska måttet, vilket benämns nytta, bestäms så att högre nyttovärde innebär att alternativet ifråga befinner sig högre på preferensordningen⁵².

4.2 Preferenser

Moral är det dominerande begreppet inom normativ teori. Det är moralen som begränsar våra valmöjligheter, och som hindrar oss från att göra enbart själviska val. Det är inte hela sanningen, men moraliska betänkligheter har i stor utsträckning betraktats som skillnaden mellan moraliskt och icke-moraliskt mänskligt beteende. Våra preferenser, om man som Gauthier ska betrakta dem som inriktade på egenintresse, realiseras inte till fullo därför att de begränsas av just moraliska betänkligheter.

Moralen har traditionellt uppfattats så att den omfattar *samtliga* [min kursivering] försvarbara restriktioner på preferensbaserade val⁵³.

Skillnaden här är inte att moralen inte spelar någon roll, utan att den spelar en annan roll. Det är inte i preferenserna moraliteten ska befinna sig, utan i resultatet. När individer fattar beslut baserade på preferenser och egenintresse kan resultatet bli en moral och en rättvisa. Inom kontraktsteorin anser man att rättvisa och moral i samhället kan uppnås genom att individer ingår ett gemensamt kontrakt där det bestäms hur man bör agera.

Kontraktet blir helt enkelt lösningen på förnuftiga människors samhällsproblem. [...] Det vill säga, vad som är önskvärt är detsamma som innehållet i de handlingsregler, som förnuftiga människor träffat avtal kring⁵⁴.

Kontraktualismen kännetecknas inte av en särskilt optimistisk syn på mänskligheten, och Gauthier är inget undantag. Han utgår ifrån att alla människor agerar utifrån egenintresse och att preferenserna, det rationella valet, liksom målet som ska realiseras baseras på det.

Du erbjuder mig ett val mellan olika tårtbitar. Girig som jag är, men samtidigt helt och hållet rationell, utgår jag från mina preferenser och väljer den största biten. ”Det är inte rättvist,” klagar någon. ”Naturligtvis inte”, svarar jag. Mitt mål var inte att vara rättvis⁵⁵.

⁵² ibid.

⁵³ ibid., s.88

⁵⁴ Badersten, s. 127

⁵⁵ ibid.

Om människor gör rationella val baserade på preferenser dominerade av egenintresse och målet är inte är rättvisa, hur kan det resultera i ett moraliskt resultat? Gauthier menar att den kan det: ”teorin om rättvisa förser oss med en formell länk mellan moral och preferenser”⁵⁶. Denna länk ska bidra med insikter angående exempelvis distributiv rättvisa, där de moraliska restriktionerna på preferensbaserade val kommer att kunna grundas i teorin om rationella val. Alltså kommer de preferensbaserade, rationella valen att kunna betraktas som grundade i en moralisk syn på distributiv rättvisa. Moral genom förhandling sker således via på preferenserna:

Förhandlingen baserar sig på våra preferenser; dess utfall är en överenskommelse som lägger restriktioner på våra preferenser⁵⁷.

Denna förhandling kan därmed betraktas som den faktor som ersätter den pliktetiska moralen i teorin om rationella val genom att vara det som övertrumfar preferenserna. Där det tidigare varit enbart moral som bestämt restriktionerna finns nu också förhandlingen, kontraktet, för vad som är ett önskvärt handlingsätt.

Morality is not to be understood as a constraint arising from reason alone on the fulfillment of nonrational preferences. Rather, a rational agent is one who acts to achieve the maximal fulfillment of her preferences, and morality is a constraint on the manner in which she acts, arising from the effects of interaction with other agents⁵⁸.

Gauthier för ett resonemang kring citatet med tårtbiten och menar att förebråelser angående själviskt beteende skulle kunna förekomma. I detta skulle kunna hävdas att individen skulle ha andra preferenser om han eller hon tänkte efter, eller påminnes om andras känslor, skulle kunna avslöjas ha ”verkliga” preferenser längst inombords som talar emot egenintresset, men avvisar sådan kritik:

Mitt mål här är att förankra teorin om distributiv rättvisa i teorin om rationella val. Därigenom genererar jag en del av en moralteori utifrån en teori som i sig själv inte reser några moraliska frågor. Om vi insisterar på att våra verkliga preferenser är moraliska preferenser, då omvandlas teorin om rationella val till en del av moralteorin⁵⁹.

Detta innebär att det inte finns något skäl att insistera på att omvandla våra preferensbaserade val till moraliskt baserade sådana. Han vill visa att det går att fatta moraliska beslut trots att de genererats av teori som *inte* är moraliskt baserad utan tar avstamp i rationellt beslutsfattande. I texten förs en kortfattad diskussion kring begrepp som subjektivistisk och objektivistisk rationalitet där slutsatsen blir att:

En person handlar rationellt i den utsträckning som han eller hon söker maximera förväntad nytta, där nytta är ett mått på individuella preferenser⁶⁰.

⁵⁶ *ibid.*

⁵⁷ *ibid.*

⁵⁸ Gauthier, David, ”Why Contractarianism?” i Singer, Peter (red.), *Ethics*, Oxford University press, 1994, s.367f

⁵⁹ *ibid.*, s. 89

⁶⁰ *ibid.*, s. 90

4.3 Externa ineffektiviteter

Marknaden får utgöra grunden för ett exempel på ett fenomen som enligt Gauthier är den ekonomiska teorins ideal men detta till trots kan utsättas för ineffektivitet. Lämpligt nog för mitt resonemang handlar detta om luftföroreningar. Fabriker med avfall i form av gaser eller liknande som går att släppa ut i luften behöver disponera detta avfall. Det minst kostsamma alternativet är att släppa ut detta avfall utan att rena det. Resultatet av detta blir att luften förorenas, vilket kan innebära problem för alla fabriker. Den sammanlagda kostnaden av föroreningarna kanske till och med överstiger vinsten respektive gör på att använda den billigaste metoden för avfallet.

Att använda atmosfären som slasktratt utgör därmed en extern ineffektivitet- extern i det att varje användare överför kostnaden för sina föroreningar på andra och ineffektiv i det att den totala kostnaden för föroreningarna överstiger den totala ökningen av kostnaderna som en alternativ, icke-förorenande metod för avfallshantering skulle innebära⁶¹.

Hade varje enhet fattat sina beslut medvetna om omgivningens, hade var och en valt så att utfallet blev med den bästa effekten för dem själva: att maximera sina egna vinster. Gauthier kallar detta ett bästa svar: ”om vars och ens handling är ett bästa svar på alla andras handlingar i någon situation så är mängden handlingar en mängd av bästa svar”, vilket innebär att ett antal av dessa bästa svar kommer att vara suboptimala, det vill säga att det finns andra svar som skulle vara ett bättre utfall för alla enheter.⁶² Följaktligen kan det i fall av externa ineffektiviteter vara så att det egentligen rationella valet skulle innebära att välja det som inte bara är det bästa för den egna fabriken utan det bästa för alla. Om alla fabriker samarbetar, och alla väljer alternativet att rena sitt avfall innan det släpps ut, så kommer alla att tjäna på det.

Eftersom utfallet av en sådan överenskommelse är optimal försvinner ineffektiviteten och det finns därmed inte längre något problem för rationellt beslutsfattande⁶³.

Detta låter ju som en både rationell och rättvis utgång. Problemet är att alla fabriker inte är lika stora eller har samma omständigheter vilket innebär att förändringen inte kommer att vara lika maximerande av nytta för alla. Vissa kommer att tjäna mindre på överenskommelsen även om alla tjänar på den i någon mån. Överenskommelsen måste göras så att alla kan tjäna på den, så att det finns anledning för varje fabrik att också efterleva den. Det mest optimala för den enskilde fabriken vore annars att skriva på men inte efterleva överenskommelsen i förhoppningen att de övriga gemensamt ska rena även hans luft⁶⁴.

⁶¹ *ibid.*, s. 91

⁶² *ibid.*

⁶³ *ibid.*, s. 92

⁶⁴ i fallet med Kyotoprotokollet är det alltså USA som har agerat mest rationellt genom att skriva på, vilket med skäl av landets internationella maktposition manade andra att göra likadant, för att sedan dra tillbaka sin påskrift och därmed slippa realisera minskningarna av utsläpp

4.4 Minimaxeftergift

Hur ska då en överenskommelse se ut? Vi börjar med vad Gauthier ser som definitionen av ordet: ”En överenskommelse består av en mängd handlingar, en handling för varje person som är part i överenskommelsen”⁶⁵. För att nå en överenskommelse som alla parter kan tjäna på tillräckligt mycket för att den ska efterlevas måste mängden handlingar för var och en anses rättvisa. Varje handling kan ses som en eftergift, som är beroende av omständigheter och preferenser. Mängden av eftergifter som är tänkbara i en överenskommelse rör sig i ett spektrum, där det ”största elementet” är den maximala eftergift som någon kan tänkas göra och ”minimaxeftergiften” är den mängd som är det minst tänkbara av de möjliga alternativen.

Någon möjlig mängd eftergifter måste ha ett största element som inte är större än det största elementet i någon alternativ mängd. Detta utgör minimaxeftergiften- den minsta, eller minimala, bland alla största, eller maximala, eftergifter. Om en överenskommelse ska nås måste någon göra en eftergift som är minst lika stor som minimaxeftergiften⁶⁶.

I en mängd av största eftergifter att välja mellan måste parterna alltså komma fram till den minsta möjliga av maxeftergifterna: minimaxeftergiften. Denna mängd blir då det högsta möjliga antal eftergifter som det är rationellt för en aktör att gå med på eftersom det inte finns någon anledning att bidra med mer än någon annan, som också är rationell, kan tänkas göra.

4.5 Rättvisa

För att fördelningen i en överenskommelse eller en situation ska kunna kallas rättvis menar Gauthier att det måste finnas minst ett alternativ till den.

För att den distributiva rättvisan ska ha någon betydelse måste frågor om fördelning vara relevanta för valet mellan olika alternativa tillstånd⁶⁷.

Överenskommelsen har en rättvis *form* när den är frivillig, och ett rättvist *innehåll* om den strävar mot Pareto-optimalitet, det vill säga ”att ingen kan få det bättre utan att någon annan får det sämre”⁶⁸. Där finner vi kopplingen mellan rationalitet och rättvisa: en överenskommelse som grundas på båda dessa dimensioner kommer att vara rationell såväl som rättvis, men utan att ha haft sin bas i en moraliskt laddad teori.

⁶⁵ Gauthier, s. 93

⁶⁶ *ibid.*, s.95

⁶⁷ *ibid.*, s. 96

⁶⁸ Hansson, Sven-Ove och Hermansson, Jörgen (introduktioner), *Idéer om rättvisa. Volym 1 i Tidens idéserie*, Norstedts Akademiska Förlag, Stockholm 2005, s.89

Rättvisan i en överenskommelse har karakteriserats i förhållande till mängden av möjliga överenskommelser. Med andra ord, ett tillstånd är distributivt rättvist i förhållande till alternativen⁶⁹.

Det som binder samman resonemangets huvudpoäng, att skapa en teori för rättvisa genom rationella beslut och förhandling, är när vi kommer till efterlevnaden av överenskommelsen. En slutsats som man kan hävda, som kommer från Hume, är just att det mest rationella skulle vara att bryta överenskommelsen⁷⁰. Att göra så skulle innebära att de övriga som skrivit på förhoppningsvis följer det man kommit överens om, så att resultatet i Gauthiers exempel blir att miljön blir bättre eftersom de andra renar sitt avfall medan man själv fortsätter att minimera sin kostnad genom att föra som förut.

Detta till trots hävdar Gauthier att det finns ett samband mellan det moraliskt viktiga i att stå fast vid en överenskommelse och rationella beslut. Marknaden och dess aktörer, företag såväl som stater, agerar utifrån rationella val men har detta till trots, som vi har visat, drabbas av ineffektiviteter. Dessa påverkar varje aktör i ett scenario, också den enskilde beslutsfattaren.

Det är fördelaktigt att få bukt med ineffektiviteter, det är fördelaktigt att göra detta genom förhandling och därmed fördelaktigt att kunna förvänta sig att alla rättar sig efter utfallet. Således, hävdar jag, är det fördelaktigt att rätta sig efter utfallet⁷¹.

Ytterligare ett exempel följer i David Gauthiers text. Jag har för avsikt att använda mig av ovanstående för att belysa mitt eget exempel, klimatkonventionen, istället, för att se om det får ett liknande utfall som författarens. I det följande kommer jag att applicera teorin om moral, och därmed rättvisa, genom förhandling, och resonera kring hur man kan analysera klimatkonventionen och Kyotoprotokollet som överenskommelse i förhållande till detta.

⁶⁹ Gauthier, s. 97

⁷⁰ *ibid.*, s.98

⁷¹ *ibid.*, s.99

4.6 Analys

Klimatkonventionen är en överenskommelse, och Kyotoprotokollet kan ses som ett kontrakt för hur detta ska efterlevas. Parterna till detta har gått med på de eftergifter som deras respektive utsläppsbegränsningar innebär. De som ingår i Annex I och II har i överenskommelsen gått med på att göra betydligt större eftergifter än de andra. Är det rättvist att de gör det? Kan kontraktet i sig göra det rättvist? Har de gjort rationella, preferensbaserade val? Det är några av de frågor som jag avser diskutera i det här avsnittet.

Låt oss börja där Gauthier börjar, med valet. Parterna till den överenskommelse vi talar om började på 1980-talet inse att de stod inför ett problem. Den industri som under mer än ett århundrade präglade stora delar av världen visade sig ha påverkat miljön. Inte olikt exemplet ovan hade var och en av de industrialiserade länderna under lång tid valt det billigaste och enklaste alternativet att släppa ut sitt avfall i gasform i luften, vilket hade orsakat föroreningar. De hade fattat beslut efter sina preferenser, som baserades på att detta var det handlande som kostade minst.

4.6.1 Internationellt samarbete

Det är ingen nyhet att det internationella systemet baseras på en bild av verkligheten där var och en, här suveräna stater, agerar utifrån egenintresse. Den realistiska traditionen är väl befast i det internationella samhället och är den modell efter vilken internationell lag (i den mån detta existerar) är uppbyggd. Världen är inordnad i ett anarkiskt system, stater är suveräna, det finns inga överordnade organ utan varje stat bestämmer själv vad som ska ske inom dess territorium: ”There is no superordinate authority that can manage the relations between sovereigns”⁷².

Det är en syn som starkt påminner om det sätt att göra rationella preferensbaserade val med individuella intressen som mål som Gauthier talar om, i större skala. På detta sätt hade man tidigare behandlat frågan om föroreningar: var och en valde själv hur avfallet skulle disponeras och övervägde inte eventuella implikationer för grannen. Andra frågor kunde behandlas genom det gemensamma organet FN, vilket också var det som initierade möjligheterna till en överenskommelse. Genom FN gjordes rapporterna som skulle övertyga staterna att en överenskommelse var av godo för alla. FN är inte en auktoritet som kan övertrumfa stater, men betydelsen av det såväl som andra NGO: s kan komma att ha allt större betydelse. När det internationella systemet inte längre kan baseras enbart på bilden av stater som de enda aktörerna av vikt måste man förändra den. Icke-statliga aktörer har en plats i det internationella systemet redan nu, internationella företag, organisationer och överenskommelser som klimatkonventionen och dess tillhörande bindande kontrakt har en position där de kan utöva kontroll av stater både ekonomiskt och politiskt för vissa av dem, exempelvis EU, i viss mån. Det ekonomiska inflytandet på stater från internationella företag är otvetydigt, vilket i sin tur påvisar att överenskommelser mellan stater, företag och andra NGO: s kommer att öka snarare än tvärtom:

It is perhaps most useful... to view the relationship between [trans]nationals and governments as both cooperative and competing, both supportive and conflictual. They operate in a fully dialectical relationship, locked into unified but contradictory roles and positions, neither the one nor the other partner clearly or completely able to dominate⁷³.

Staten kan realisera sina intressen i samarbete med internationella företag och NGO: s. Nu är det inte längre i allas intresse att släppa ut sina förorenande gaser i luften, eftersom det visat sig att kostnaden skulle bli större om alla fortsatte att göra det. Föroreningar som leder till klimatförändringar betraktas nu som en extern ineffektivitet, en faktor som leder till kostnader för alla inblandade och till problem vid rationellt beslutsfattande.⁷⁴ Vi utgår ifrån att staterna är rationella och väljer ett handlingsalternativ som de tror kommer att leda till ett utfall som är deras bästa.

⁷² Holsti, K.J, *International politics. A framework for analysis*, Prentice Hall, New Jersey 1995, s.5

⁷³ Gordon (1988 : 61) i Dicken, Peter, *Global Shift. Reshaping the economic map in the 21st century*, Dage publications, London 2003, s. 274

⁷⁴ Gauthier, s.92

I en idealsituation skulle varje aktör kunna välja sitt bästa i förhållande till vad de övriga i förhandlingen väljer, men utfallet skulle i alla fall bli suboptimalt:

[...] vilket innebär att det finns åtminstone ett annat möjligt utfall i samma situation som bättre skulle tillfredsställa samtliga personers preferenser⁷⁵.

Med externa ineffektiviteter kommer individuella, preferensbaserade val inte att motsvara ett resultat som är det bästa för alla eftersom att alla inte räknat med alla faktorer och kostnader som de externa ineffektiviteterna medför. Om parterna i klimatkonventionen skulle ha gjort individuella preferensbaserade val utan förhandling för ett *optimalt* resultat hade man inte kunnat komma fram till Kyotoprotokollet, eftersom ingen hade tagit med allas kostnader i sin egen beräkning. Det skulle inte ha kunnat leda till ett optimalt resultat eftersom det inte bara är frågan om egenintresse för ett optimalt resultat utan ett utfall som gäller *allas* preferenser.

4.6.2 Transfereringar

Klimatkonventionen är en överenskommelse där alla parter gått med på att kostnaderna för föroreningar är så stora att de överstiger den vinst varje part skulle ha kunnat göra på att låta bli att rena sina utsläpp. Vissa av parterna, exempelvis de som tillhör LCD-länderna, har varken ekonomiska, tekniska eller andra möjligheter att genomföra de förändringar som krävs för att minska sina utsläppsnivåer i samma utsträckning som Annex I och II. Kyotoprotokollet tar hänsyn till detta genom att fördela transfereringar.

Dessa transfereringar består i det här fallet av just det som skulle kunna kallas för orättvisa i bemärkelsen att vissa står för större kostnader för att kompensera dem som annars inte skulle kunna tjäna någonting på överenskommelsen. Annex I och II transfererar sina värden till Icke- Annex I länderna eftersom det innebär att alla tjänar på hela situationen. Överföringarna av värden som teknik, kunskap eller ekonomiska fördelar ska leda till att LCD- ländernas utsläppsnivåer ska kunna sänkas i framtiden eller kanske inte ens nå upp till de nivåer som Annex I länderna försöker begränsa sig till⁷⁶.

Faktum är att de inte har bidragit till föroreningarna i samma utsträckning som Annex I och II har gjort sedan industrialiseringen började ta fart i de sistnämnda. Det är också i dessa länder som en stor andel klimatförändringar kommer att påverka först och mest; det är här sjukdomar kommer att spridas fortast, öknar kommer att breda ut sig och översvämningar kommer att vara mest katastrofala.

⁷⁵ibid., s. 91

⁷⁶ Kyotoprotokollet, finns på <http://unfccc.int/2860.php>

4.6.3 Flexibla mekanismer

De tre flexibla mekanismerna i protokollet⁷⁷ gör att alla kan tjäna på överenskommelsen utöver det uppenbara målet att rena miljön. Det är ett kontrakt som ger utvecklingsländer en möjlighet att industrialiseras på ett sätt som gagnar både deras ekonomier och miljö. Det är inte en jämlik fördelning, men den är baserad på den minimaxeftergift som Gauthier menar är den faktor som kan göra överenskommelser till rationella, preferensbaserade val. ”Joint implementation”, ”trading emissions” och ”clean development mechanism” kommer tillsammans att leda till att alla som ingått överenskommelsen som är Kyotoprotokollet kan tjäna på det oavsett vilka deras preferenser är.

I Gauthiers fall är föroreningarna något som kostar de enskilda fabrikena pengar, i fallet med Kyotoprotokollet kommer de att kosta alla i hela världen någonting. Det innebär kostnader både att minska sina utsläpp, rena de man fortfarande avger och att göra transfereringar till LCD länder, men det skulle kosta ännu mer att inte göra några av dessa saker. Det innebär att det kan betraktas som ett rationellt och preferensbaserat beslut att skriva på och ratificera Kyotoprotokollet. En del av en överenskommelse handlar om efterlevnaden av det.

Som vi visat tidigare anses det vara fördelaktigt och därmed rationellt att leva upp till överenskommelsen eftersom den eliminerar externa ineffektiviteter. Länderna som har skrivit på och ratificerat Kyotoprotokollet, sett till att det trätt i kraft har all anledning att också efterleva det de åtagit sig att göra. Det är en överenskommelse som ingåtts av frivilliga, rationella agenter som gjort ett val baserat på förhoppning av uppfyllelse av deras preferenser. Enligt Gauthier kommer rättvisa och rationalitet samman i efterlevandet av överenskommelsen:

Att efterleva en rationell förhandlingslösning som vilar på principen om minimaxeftergift är rättvist och rättvisa, rätt tolkat, är både ett förnuftskrav och ett moraliskt imperativ som lägger restriktioner på preferensbaserade val⁷⁸.

Även om alla som gjort valet inte haft exakt samma preferenser kan Kyotoprotokollet tillgodose en fördelning av värden, av handlingseftergifter som inte överstiger minimaxeftergiften, att det sin ojämlikhet i fördelningen till trots kan kallas rättvist. Det moraliska ligger då inte i preferensuppfyllelsen, eller i det moraliska pliktimperativet, utan i att med förhandlingen leda fram mot en rättvis lösning som med hjälp av minimaxbegreppet och transfereringar som blir rättvis utan att grundas i moralitet.

⁷⁷ se ovan

⁷⁸ Gauthier, s.99

5. Avslutande diskussion

Internationell rättvisa är ett omstritt fält där många synpunkter samlas. Rättvisa kan vara många olika saker, här har två skilda ansatser till hur världen kan ordnas på ett rättvist sätt presenterats. I det exempel som jag applicerat dessa två syner på kan det diskuteras ytterligare, vilket kommer att ske, i årtal utan att kunna komma fram till eller definiera en enhällig syn på hur fördelningen av ansvar och värden bör ske inom ramen för klimatkonventionen och hur Kyotoprotokollet, och andra protokoll efter det, bör se ut.

Peter Singer tar sin utgångspunkt i utilitarismen. Han antar att människor vill fördela nytta och handla moraliskt. Men det finns också en dimension av deontologi i hans text, ett pliktetiskt tänkande där han i sina antaganden också hävdar att det är vår plikt att hjälpa dem som lider, och att död i sig är någonting ont som bör stävjas om det går. Han antar att människor vill ha rättvisa, åt sig själva och andra. Men han vet också att människor kan handla ogenomtänkt, vara själviska och egennyttiga. Därför behöver de påminnas om plikten som det innebär att leva ett moraliskt liv, och skyldigheterna de med medel eller värden över att distribuera delar av dem till dem som inte har tillräckligt.

Applicerat på Kyotoprotokollet, i termer av rättvisa är resultatet av resonemanget om inte fastställt bortom rimligt tvivel så i alla fall tydligt nog. Det är rättvist att de länder som har resurser, ekonomiska möjligheter och tekniska kunskaper ska ta ett större ansvar för minskningen av växthusgaser. Det är rättvist att de som släppt ut mest av de gaser som orsakar klimatförändringarna ska betala mest i försöken att göra någonting åt det.

Det är inte välgörenhet, det är en plikt. Det är en plikt därför att lidande och död till följd av klimatförändringar är av ondo, och Annex I länderna kan göra någonting åt detta onda utan att förlora någonting av jämförbar moralisk vikt på det. De skulle till och med kunna göra ännu mer utan att förlora någonting av jämförbar moralisk vikt. Ända fram till den gräns som innebär egna förluster i form av lidande och död kan de rika länderna, också kända som Annex I och II, göra mer åt det faktum att människor kommer att lida och dö till följd av klimatförändringar, delvis skapade av människor.

David Gauthier har sin utgångspunkt i kontraktualismen. Han antar att människor gör rationella, preferensbaserade val som strävar mot uppfyllelse av de egna målen. För honom är det inte i teorins utgångspunkt som rättvisan återfinns utan i resultatet. När teorin om rättvisa och teorin om rationella val möts kommer parterna och deras rationella preferensbaserade val att leda till ett rättvist resultat. Där finns moraliteten.

Kyotoprotokollet är en överenskommelse som bygger på preferensbaserade, rationella val. Parterna till det har betraktat situationen så, att det finns större möjlighet till preferensuppfyllelse och ett utfall med största möjliga nytta för dem själva att skriva på och efterleva protokollet än att inte göra det. Det är rättvist att

vissa gör transfereringar i form av de tre flexibla mekanismerna eftersom alla tjänar på det, och alla får ett utfall som lever upp till preferenserna hos parterna.

Det är en fördelaktig och rättvis överenskommelse eftersom de externa ineffektiviteter som föreligger inte bara hotar vinsterna hos parterna i dagsläget utan alla framtida vinster. Dessa ineffektiviteter begränsas av kontraktet. Aktörerna, staterna, tjänar på samarbete i klimatkonventionen såväl som med NGO: s från FN därför att alternativet kostar mer. Grunden till kontraktets existens ligger inte i moraliteten i teorin som föregår det, utan i resultatet. Världen ser inte längre ut på ett sätt som tillåter att varje aktör väljer det alternativ som tidigare var billigast, att släppa ut sitt avfall i luften utan att rena det. Det gäller inte bara inom det egna territoriet längre. Alla måste arbeta tillsammans för att minska utsläppen och kontrollera den externa ineffektivitet som de innebär.

Så, är Kyotoprotokollets ansvarsfördelning angående minskningen av växthusgasutsläpp rättvis? Den lägger större ansvar på de rika, industrialiserade länderna. En första anblick kan ge en bild av att det är en orättvis och ojämlik fördelning. Den är ojämlik, men inte orättvis. Två skilda teorier, med olika utgångspunkter, har applicerats på protokollet och båda visar att detta kan betraktas som rättvist. Rättvisa vara olika saker beroende på vem det är som frågar, eller vad man baserar sin rättvisesyn på. Två teorier visar att Kyotoprotokollet är rättvist. Rättvist för att det är en moralisk plikt att ge bistånd för den som befinner sig en position att kunna göra det, och rättvist för att det är fördelaktigt att ingå en överenskommelse som ger fördelar för alla parter.

Källförteckning

Litteratur

- Ahlenius, Henrik, *Vad är moraliskt rätt? Texter i normativ etik i urval av Henrik Ahlenius*, Thales, Stockholm 2004
- Andersen, Heine & Kaspersen, Lars Bo (red.), *Klassisk och modern samhällsteori*, Studentlitteratur, Lund 1999
- Amstutz, Mark, *International Ethics: concepts, theories, and cases in international politics*, Rowman & Littlefield, London 1999
- Badersten, Björn, *Normativ metod. Att studera det önskvärda*, Studentlitteratur, Lund 2006
- Dicken, Peter, *Global Shift. Reshaping the Global Economic Map in the 21st Century*, Sage Publications, London 2003
- Grubb, Michael, *The Kyoto Protocol. A guide and assessment*, Royal Institute of International Affairs, London 1999
- Hansson, Sven-Ove & Hermansson, Jörgen (introduktioner), *Idéer om rättvisa. Volym 1 i tidens idéserie*, Norstedts Akademiska Förlag, Stockholm 2005
- Holsti, K.J., *International Politics. A framework for Analysis*, Prentice Hall, New Jersey 1995
- Lindensjö, Bo, *Perspektiv på rättvisa*, Daidalos, Göteborg 2004
- Singer, Peter, (red.), *Ethics*, Oxford University Press 1994

Internet

- <http://unfcc.int/2860.php> 2006-12-06
- <http://www.who.int/en> 2006-12-06
- <http://www.ssi.se> 2006-12-06
- <http://ipcc.ch/about/faq.htm> 2006-12-20
- <http://www.project-syndicate.org> 2006-12-20
- <http://people.brandeis.edu/~teuber/singermag.html> 2006-12-21
- <http://www.nytimes.com/2006/12/17/magazine/17charity.t.html?ex=11670228&en>,
2006-12-21

Artiklar

- Gauthier, David, "Why Contractarianism?" i Singer, Peter (red.), *Ethics*, Oxford University press, 1994
- Singer, Peter, "Will the Polluters Pay for Climate Change?", Project Syndicate, August 2006. Finns på ovanstående hemsida för Project Syndicate
- Singer, Peter, "The Singer solution to world poverty", New York Times, September 5, 1999
- Singer, Peter, "What Should a Millionaire Give- and What Should you?", The New York Times Magazine, December 17, 2006, finns på ovanstående hemsida för The New York Times